

AZERBAYCAN'DA BİTMİYEN GEÇİŞ SÜRECİ ve MEDYA ÇIKMAZI

Rizvan GENBERLİ*

With the collapse of Soviet system, the political, social and economic transformation period entered into a new era. In this new era, the media in Azerbaijan has dramatically changed and gained a new and independent structure, which was on the control of Communist Party in Soviet system. This article examines the "new role" of media in Azerbaijan and analyzes the structure of media and its effects in Azerbaijan's political life with taking into account of problems in media sector.

Sovyet sisteminin çözülmesiyle birlikte bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan'da siyasal, ekonomik ve toplumsal dönüşüm süreci de ivme kazanmıştır. Kurumsal düzenlemelerden ekonomik yapılanmalara, kültürel içeriklerdeki arınma eğiliminden toplumsal düşünüş biçimine kadar her alanda izini sürdüren bu dönüşüm süreci, 80'li yılların sonuna kadar süregelen Komünist Parti (KP) yönetimi ve denetimindeki basın geleneğini de biçimsel ve içeriksel yönleriyle etkilemiştir. Genel olarak kitle iletişim süreci, merkezi otoritenin kontrolünden çıkarak farklı bir yönelime girmiştir. Bu yönelimde ne Sovyetler Birliği'nin siyasal ve ideolojik öncelikleri ne de KP'nin program ve icraatları belirleyiciydi. Tam tersine, bu yönelimin özü toplumsal dinamiklerdeki değişim umudunun izlerini taşımaktaydı ve basın bu izi taşıyan bir kurum olarak sahnedeki yerini alıyordu. KP yönetimindeki basından ulusal basına doğru dönüşüm, merkezi otoriteden ulusal bağımsızlığa geçişin bir parçası olmuştur ve bu nedenle yakın dönem basın tarihi siyasi tarihin kopmaz bir ögesidir. Ulusal bağımsızlık mücadelesi içerisinde aktif bir şekilde faaliyet gösteren basın, Sovyet sisteminin çözülmesi ve ardından gelen bağımsızlık sürecinde değişen siyasal iktidar ilişkilerinin merkezinde yer alarak siyaseti yönlendirme çabasına girmiştir.

Değişen bu iktidar yapısı içerisinde basının konumu ise iki yönden ele alınabilir. Bunlardan birincisi muhalefet basını ile ilgilidir ve bu cep-

* Türkiye-Azerbaycan Medya Araştırma Merkezi (TAMAM) Genel Koordinatörü
Avrasya Dosyası, Azerbaycan Özel, İlkbahar 2001, Cilt: 7, Sayı: 1, s. 197-220.

.....
: **Sovyet sisteminde**
: **gazeteciler ve**
: **dolayısıyla basın,**
: **sistemin bütünlüğü**
: **açısından KP'nin ve**
: **nomenklatura ağının**
: **önemli bir parçası**
: **olmuştur.**
:

he içerisinde yer alan gazeteler birçok örnekte görüldüğü gibi çeşitli siyasal partiler, örgüt ve gruplar veya liderler tarafından çıkarılan yayın organları niteliğinde olmuştur. Bu gazeteler iktidar tarafından yürütülen otoriter uygulamalara direncini yitirmemiş, bir başka ifadeyle iktidara karşı eleştirel ruhunu kaybetmemiştir. İkinci olarak doğrudan iktidar tarafından yönetilen resmi basın da KP yönetimindeki Sovyet basını geleneğini sürdürmektedir. Aynı zamanda bu ikinci grup gazeteler geniş okur kitlesine sahip değildir ve genellikle Sovyet sisteminden miras kalan zorunlu abone kampanyalarıyla belirli okurlara ulaşabilmektedir.¹ Resmi basında çalışan gazeteciler, H.Aliyev yönetiminin icraatlarına paralel şekilde bir yayın politikası izleyerek, bir bakıma KP yönetimindeki gazetecilik pratiklerini sürdürmektedirler. Öte yandan, muhalif gazeteciler ise, otoriter iktidar uygulamalarını başlangıç noktası olarak kendi siyasal davalarını mesleki pratiklerde sürdürme eğilimindedirler. Bu durum, gazetecilerin muhalif güç odaklarıyla işbirliğinin sonucu olmakla birlikte kendilerini bu odaklar arasında merkezi konumda düşünmelerinin bir sonucudur.

Medyada Sovyet Çağı

Sovyet sisteminde gazeteciler ve dolayısıyla basın, sistemin bütünlüğü açısından KP'nin ve nomenklatura ağının önemli bir parçası olmuştur. Basının KP yönetimi ve denetimi altında oluşu, sistemin diğer kurumsal yapılarıyla basın arasında hiçbir fark gözetmeden sistemin siyasal ve ideolojik amaç ve hedeflerine hizmet etmiştir. Gazeteciler, bu amaç ve hedefleri mesleki pratiklerde koruyan, "Sovyet İnsanı"nı yaratmada KP'nin en yakın dostu olarak tanımlanan ve genç nüfusa komünist ahlakı ve yaşam tarzını öğretmekle yükümlü bir kimlikle donatılmıştır. Gazetecilik eğitimi verilen okullarda bile, mesleki pratiklere değil, sistemin gazetecilerden beklediği sorumluluklara yönelik eğitim politikası izlenmiştir. Aynı şekilde, Sovyet Gazeteciler Birliği'nin her yıl düzenlediği özel seminerler, bir bakıma gazetecilere kendi sorumluluklarını hatırlatma amacına hizmet etmiştir.

¹ Lange, Y., "Mass Media in Azerbaijan", 1999, www.eim.de

Gazetecilerin ve basının KP'nin tam egemenliği altına alınması süreci Stalin'le başlamış ve bununla merkezi otoritenin tüm kurumlarda etkili kılınması amacı güdülmüştür. 1924 yılında Lenin'in felç geçirip ölmesi üzerine Stalin ülkede dört tür basın bulunmasını tasarlamıştı: ulusal bir basın (KP Merkezi Komitesi'nin yayın organı), cumhuriyetlerin her birine özgü bir basın (KP'nin cumhuriyetlerde bulunan Merkezi Komitesi'nin yayın organı), bölgesel basın (özerk cumhuriyet ve özerk illerde bulunan KP örgütlerinin yayın organı) ve son olarak yerel bir gazete (KP rayon (il ve ilçe) komitelerinin yayın organı). Bunu dikey biçimde kesen, çiftçilere, sanayi işçilerine, askerlere vs. yönelik gazeteler olacaktır. Her gazetenin yayın yönetmeni ise KP'nin yerel merkezi komitesinin gayri resmi üyesi olacaktır. Bu tasarrının uygulamaya konmasıyla Stalin, Sovyet basını üzerindeki egemenliğini sağlam bir zemine oturabildi.² 30'lu yıllardan başlayarak troçkizmin dağıtılması, parti içindeki muhalefetin kırılması ve Stalinci parti-devlet oluşumunun reel zaferinden sonra basının iktidara/KP'ye sözsüz boyun eğen propaganda silahına dönüşmesi dönemi başladı (Guliyev, 1993: 22). Bu süreçte Gorbaçov'un *glasnost* (Açıklık) politikası, kuşkusuz değişimin ilk sinyali olarak düşünülebilir. Karabağ'da başlayan ulusal çatışma Glasnost'un getirdiği zihniyet değişimiyle birleşince, iktidar mekanizmasında yaşanan boşluk ulusal güçleri sahneye çıkarmıştır.

Stalin'in parti içi muhalefeti zayıflatma çabalarının başarıya ulaşması ve basının merkezi otoritenin egemenliği alanına girmesi sonucu gazetecilerin rolü, kendiliğinden ve sadece kitle iletişim sürecinin kendi iç dinamikleriyle değil, KP ve nomenklatura sisteminin uygulamalarıyla analiz edilebilir bir yörüngeye girmiştir. Başka bir deyişle, gazetecilik pratikleri, sistemin bütünlüğünü sağlayacak tek egemen gücü oluşturma ve sürekli kılma adına KP yönetimi ve denetimi altında sürdürülmüştür.

70 yıllık bir döneme damgasını vurmuş Sovyet sistemi çözülmeye doğru yüz tuttuğunda ise bunun ilk işareti gazete sayfalarına yansımıştı. Gorbaçov'un başlattığı *Glasnost* ve *Perestroyka* (Yeniden yapılanma) süreci, kendi düşünsel temelleriyle, reformist yöneticilerin de etkisiyle, gazete sayfalarında Sovyet sisteminin karanlık geçmişi üzerine eleştirilerle bütünleşerek ilerliyordu. Sistem içi reform hareketleri, 1988 yılının Şubat ayında Dağlık Karabağ'ın Ermenistan tarafından işgali sürecinin başlaması sonucu, Azerbaycan'da ulusal bağımsızlık mücadelesine dönüştü. Bu mücadele, çeşitli ulusal güç odaklarını sahneye çıkarmakla ve bağımsızlık taleplerine dayalı toplumsal inancı körüklemekle kalmadı, basında ve gazetecilik pratiklerinde de bir dönüşüm

² Walker, M., *Basının Gücü*, Milliyet Yay., 1999, s.170-171

sürecini başlattı. Gazetecilik pratiklerinde yaşanan bu değişim ulusal bağımsızlık mücadelesinin, merkezi otoriteye karşı artan toplumsal itirazların ve bu itirazları yönlendirebilen ulusal güç odaklarının faaliyetlerinin izini taşımaktadır.

Sovyet döneminde Komünist Parti yönetiminde faaliyet gösteren, Sovyet ideolojik okulunda titiz bir eğitime tabi tutulan gazeteciler Komünist Parti'ye olan bağlılıklarını sürdürmeye çalışırken ulusal bağımsızlık mücadelesi de kendi basınına yaratmış ve yeni bir gazeteci kuşağını sahneye çıkarmıştır. 80'li yılların sonunda yaşanan dönüşüm süreci, ulusal bağımsızlık mücadelesinde aktif rol alan, hatta bu mücadeleyi yürüten temel güç odaklarından biri olarak gazeteci kimliğini ortaya çıkarmıştır. Bu yeni gazeteci kimliği, Sovyet sisteminin çözülmesi ve bağımsızlığın ilanı ile birlikte girilen geçiş sürecinde gazetecilik pratiklerinin merkezi ögesi olmuştur ve bu pratiklerin açıklanmasında analitik referans niteliğindedir. Başka bir deyişle, ulusal bağımsızlık mücadelesinin ön saflarında yer alan, mücadelenin düşünsel temellerini içselleştiren gazeteci kimliği, ulusal bağımsızlığın ilanından sonra da varlığını sürdürebilmiştir ve bağımsızlık dönemi medya sisteminde yaşanan değişim doğrudan bu gazeteci kimliğiyle bağlantılıdır.

Medya Neyi Değiştirdi ya da Medyayı Ne Değiştirdi?

Yetmiş yıla yakın bir döneme damgasını vurmuş Sovyet sisteminin çözülmesi, beraberinde Birlik içindeki cumhuriyetlerin bağımsızlığını ilan etmesini getirdi. Sistemin çözülüşüne ilişkin kesin işaretlerin gündeme geldiği 1989 yılından itibaren, Azerbaycan'da genel anlamıyla bir değişim/dönüşüm süreci de başlamış oldu. Bu dönemden itibaren ülke içi siyasal, toplumsal, ekonomik ve kültürel dinamiklerle birlikte kitle iletişim süreci de bir dönüşüme uğramıştır. Burada üzerinde durulması gereken konu, bu değişim sürecinin temel eğilimleri ve bu eğilimlerin ortaya çıkışında gazetecilerin oynadığı roldür. Medya, Sovyet sisteminden kopuşu hızlandıran bu süreçte ulusal güç odaklarıyla birlikte ve bu odaklardan biri olarak faaliyet göstermiştir. Aynı zamanda Sovyet sistemini reddeden, KP yönetimine itiraz eden, ulusal değerleri içselleştiren bir kurum olarak sahneye çıkmıştır.

Ulusal bağımsızlık mücadelesiyle, merkezi yönetimin emir ve yetki alanından uzaklaşmayı başaran Azerbaycan'da, basın üzerindeki "özlü konsensüs"ü sağlayan güç-KP zayıfladı. Basında KP egemenliğini kıran bir özgürleşme iradesi belirdi. Bu irade, kendi başına belirleyici güç olmaktan çok siyasal anlamda Moskova'nın egemenliğinden kurtulmayı hedefleyen bir mücadele içerisinde ortaya çıkmıştı. Dolayısıyla hedef

öncelikli olarak KP egemenliğindeki basın geleneğini değiştirmek değil, genel olarak KP ile özdeşleşmiş Moskova merkezli siyasal ve ekonomik egemenlikten kurtulmaktı ve medyadaki dönüşüm bu temel hedefle ilişkilendirildiğinde daha açık anlaşılabilir. Gazeteciler siyasal güç/iktidar mücadelesinin bir parçası olmuştur ve bu eğilim bağımsızlık yıllarında, özellikle 1993 yılından itibaren iktidarı elinde bulunduran Haydar Aliyev döneminde de varlığını sürdürmüştür.

Bu tür bir değerlendirmede doğal olarak Sovyet sisteminin geçirdiği değişim ve bu sürecin Azerbaycan'da aldığı biçim ve yönelimler önem kazanıyor. Genel olarak *Glasnost*'la başlayan ve asıl olarak 1989 yılından itibaren yerel nitelik kazanan dönüşüm süreci, ulusal bağımsızlığın ilanı ile sonuçlanmıştır. Bu post-Sovyet mekanın bütününe özgü bir durum olmakla birlikte, Azerbaycan'a özgü birtakım dinamiklere de işaret etmektedir. Çünkü, ulusal bağımsızlık mücadelesi 1988 yılının ilk aylarında Karabağ'da yaşanan çatışmanın etkisiyle KP egemenliğine karşı bir halk muhalefetini de ortaya çıkarmıştı ve büyük ölçüde muhalif güçleri çatısı altında birleştiren Azerbaycan Halk Cephesi (AHC) öncülüğünde yürütülen bir mücadele şeklini almıştı. Başka bir ifadeyle Sovyet Cumhuriyetlerinin hiçbirinde, Azerbaycan'da olduğu gibi iktidar değişiminin büyük toplumsal dayanışmaya tanık olmaması bu özgünlüğü belirleyen etken olarak önem kazanır.³ Dolayısıyla, dönüşüm süreci Sovyetler Birliğinin bütün bölgelerinde aynı ritimle cereyan etmiş olsa da bizi ilgilendiren asıl nokta, kitle iletişim sistemindeki dönüşümü de yakından ilgilendirmesi nedeniyle, süreç içerisinde ortaya çıkan ve daha sonra sürecin merkezine yerleşen ulusal bağımsızlıkçı güçlerin, kendilerini iktidara taşıyan bağımsızlık mücadelesi ve bu mücadelenin toplumsal değerler sisteminde yarattığı dönüşümdür.

80'li yılların sonlarında ulusal bağımsızlık mücadelesinin medyadan çok sokak ve meydanlarda cereyan etmesi yanında, yeni dönem gazeteleri toplumun/okuyucunun bilgi gereksinimini karşılamak amacıyla doğmamış, tam tersine ulusal mücadelenin temel ilkelerini geniş halk kesimine yaymanın bir aracı olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü, dönüşüm esnasında halkın kullandığı temel medya, hala KP'nin denetimi altında bulunan ve ulusal mücadelenin dışında kalan resmi gazeteler ve televizyondur. Nitekim, 1989 yılı sonunda AHC'nin yayın organı olarak çıkarılmaya başlanan "Azatlık" gazetesi de gizli yollarla basılıp dağıtılmaktaydı. 1990'lı yıllarda gazete sayısında yaşanan ani sayısal patlama, toplum/okuyucu talebinin sonucu olmaktan çok halk

³ Furman, D., "Üçüncü Dünyaya Gaydış", *Azatlık gazetesi* (7-16 Eylül) 1993, Bakü.

hareketinin, bağımsızlık mücadelesinin düşünsel temelleri hakkında halkın aydınlatılması amacıyla olan siyasal güç odaklarının sayısal artışının bir sonucu olmuştur.

Yetmiş yıla yakın bir süreye damgasını vuran ve bu dönem içerisinde kendi ideolojik, siyasal, ekonomik ve toplumsal değer ve ilkelerini tartışmaya izin vermeyecek şekilde oluşturmuş Sovyet sistemi, aynı ölçüde medya kurumlarını da bu değer ve ilkelere uyarlamıştı. Glasnost'la başlayan, ama asıl sistem karşıtı söylemlerin gündeme geldiği 80'li yılların sonu 90'lı yılların başlarında revaç kazanan dönüşüm sürecinde ise sistemin temel taşlarından birini oluşturan tüm medya kuruluşları, mevcut iki seçenek arasında net tavır almakta zorlanmıştır. İlk, birçok medya personeli – bunlar KP'nin veya genel olarak "nomenklatura"nın koruması altındaki insanlardı- mevcut pozisyonlarında ısrar etmiştir. Diğer yandan, birçok gazeteci de siyasal değişimin ön saflarında yer almaktan çekinmemiştir. Sonuç itibariyle birinci grubun zaferi uzun sürmedi ve medyada dönüşüm süreci, Downing'in Doğu Avrupa ülkeleri ve Rusya örneğinde ihtiyatla da olsa vurguladığı "yüksek profesyonel meydan okumaya" tanık oldu.⁴ Bu tür bir "meydan okuma" mesleki pratiklerin ötesinde, sürekli vurgulandığı gibi, bu pratiklerin sisteme karşı başkaldıran toplumsal ayaklanmalar içinde şekillenmiş olmasının sonucudur. Başka bir deyişle, ulusal bağımsızlık mücadelesini örgütleyen ve düzenleyen entelijensiya içinde edinilen konum, özgürlük mücadelesinin doğası gereği gazetecileri Sovyet sistemine, onun yerel temsilcilerine karşı "profesyonel meydan okuma"ya götürmüştür. Dönüşüm sürecinde gazetecilerin rolü doğrudan bu ilişki içerisinde düşünülmelidir.

Genel anlamıyla dönüşüm süreci birçok yazar tarafından tüm eski SSCB ülkelerinde *Glasnost*'la başlatılırsa da⁵ Azerbaycan örneğinde süreç, 1988 yılında patlak veren Karabağ kriziyle başlar ve 1991 yılında bağımsızlığın ilanına kadar sürer. Azerbaycan'da cereyan etmiş dönüşüm sürecine özgünlüğünü kazandıran Karabağ krizi ve ulusal bağımsızlığın ilanı dışında bir başka etken ise Sovyet totalitarizminden demokrasiye doğru hareketlenmeler olmuştur.

Dönüşüm sürecinin ve bu süreçte aktif rol alan sivil güçlerin kendilerini iki önemli çizgiye yerleştirdiğini görüyoruz: ulusal bağımsızlığın kademeli olarak kazanılması ve siyasal sistemin yeni değerlere uyarlanması. Siyasal sistemin dönüşümü çerçevesinde birbiriyle yakın bağlan-

⁴ Downing, J., *Internationalizing Media Theory*, SAGE Pub., London, 1996, s.125.

⁵ Downing, a.g.e., ve Holmes, L., *Post-Komünizm*, Mavi Ada Yay, İstanbul, 2000.

tılı iki söylemin izini hem halk ayaklanmasının kendi içinde hem de bu mücadelede aktif rol üstlenen gazetecilerin düşünce biçiminde görüyoruz: Sovyet sistemine tepki ve demokrasi hedefi.

Sovyet sistemine tepki, KP'nin kendisine bir tepki olmuştur ve bu tepki ideoloji olarak komünizmin ve rejim olarak totalitarizmin reddine dayanıyordu. Gazeteciler - bunlar

.....
Azerbaycan medyası
ulusal bağımsızlık
mücadelesinin
içinde şekillenerek
onun temel aktörü haline
gelmiş ve bağımsızlığın
en ateşli savunucusu
rolünü üstlenmiştir.

halk hareketinin ön saflarındaydı- lar- mesleki pozisyonlarını yine hareket içinde konumlandırmış, halkın taleplerini destekleyen bir söylemi tercih etmişlerdir. Bu nedenle gazetecilerin 80'li yılların sonlarındaki temel amacı, dönüşüm sürecinin temel aktörü AHC'nin talepleriyle paralel olarak başta ekonomik ve siyasal iktidarın Moskova'dan özerkleştir-

ilmesi, daha sonra Ocak 1990 katliamının ardından Sovyet totalitarizmi yanında KP egemenliğine itiraz ve açık bağımsızlık yönünde genişlemiştir. Bu durumda şu soruyu yanıtlamak gerekiyor: Komünist Parti egemenliğine son veren bu gelişmeler ulusal medyayı hangi yörengeye itmiştir?

Medya ve Ulusal Değerler

1991 yılında ulusal bağımsızlığın resmi ilanından önce yaşanan genel dönüşüm sürecini ve bu süreçte gazete ve gazetecilerin oynadığı rolü açıklayabilecek iki temel gelişmeden söz edilebilir. Bu gelişmeler birbirinden koparılamayacak denli yakın bağlantılı olmakla birlikte, sadece söz konusu dönemle sınırlı kalmayarak etkisini günümüze kadar sürdürebilmiştir. Azerbaycan medyası ulusal bağımsızlık mücadelesinin içinde şekillenerek onun temel aktörü haline gelmiş ve bağımsızlığın en ateşli savunucusu rolünü üstlenmiştir. Gazeteciler, tarihsel gelişmelere göndermede bulunan milliyetçi söylemin ve ulusal kimliğin tartışılması ve yaygınlaştırılmasında merkezi rol oynamış, ulusal bağımsızlık ve ulusal kimlik, gazetecilerin mesleki pratik ve algılamalarında iki temel kavram olarak önem kazanmıştır.

20 Ocak 1990'da Bakü'de yaşanan katliam, mevcut pozisyonlarında ısrar eden, parti himayesi altındaki gazetecilerle demokratikleşme yanlısı gazeteciler arasında yakınlaşmayı sağlayan ulusal deneyim oldu. Birinci grup arasında katliam sonrası iktidara gelen Mutallibov'un ken-

dini demokrasi yanlısı olarak savunması da etkili olmuştur.⁶ 1990 yılı 20 Ocak katliamı, gazetecilerin milliyetçi söylemini incelerken gördüğümüz gibi, milli duyguları öne çıkararak bağımsızlık ve demokratikleşme ihtiyacının gerekçesi olarak önem kazanmıştır. 20 Ocak katliamı, demokratikleşme taleplerinin gerekçesi olarak, dolayısıyla KP'nin hem kendi içinde, hem de sistem içinde totaliter yapısının, Sovyet emperyalist politikalarının kaçınılmaz sonucu olarak gazetecilerce sorgulanmıştır. Aynı şekilde bu acı deneyim, demokratik yapıya geçmenin gereği olarak bağımsızlık taleplerini hızlandırmıştır. Karabağ kriziyle başlayan dönüşüm süreci milliyetçi/bağımsızlıkçı ve anti-Sovyet bir söylemi ortaya çıkarırken medya, bu söylemi benimseyerek dönüşüm sürecine damgasını vuran ulusal güç odakları içerisinde konumlanmıştır. Medyada yaşanan dönüşüm, gazetecilerin rolünün yeni ulusal ve siyasal amaçlarla uyumlu bir çizgiye oturmasını sağlamıştır.

Azerbaycan'da 80'li yılların sonunda oluşan ulusal bağımsızlık mücadelesi, bu mücadeleyi yürüten ve gazetecilerin içinde yer aldığı AHC'den ayrı ele alınamaz. AHC, rejime karşı başkaldıran ilk ve tek örgüttü. Farklı eğilimli güçlerin birleştiği, prestijini kaybetmiş KP'ye alternatif olarak toplumsal desteğe sahip bir halk hareketiydi. Çıkış noktası, 1918 yılında kurulmuş bağımsız Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin fikir babası ve lideri M. E. Resulzade ve onun ünlü "İnsanlara hürriyet, milletlere istiklal" ilkesiydi. Resulzade ekolü ve bu bağımsızlık deneyimi hem AHC hem de gazeteciler için milliyetçi söylemin gazetecilik pratiklerinin merkezine yerleşmesi, dönüşüm sürecine, ulusal bağımsızlık mücadelesi yıllarına tekabül eder. Karabağ'a yapılan dış saldırılar dönüşüm sürecinde ulusal bağımsızlık mücadelesini körüklerken, kaybedilen toprakların işgalden kurtarılamamış olması da geçiş sürecinde siyasal iktidar mücadelesini belirleyen etken olmuştur. Gazeteciler, hem ulusal bağımsızlık mücadelesi hem de siyasal iktidar mücadelesi içerisinde konumlandıkları için, bir yandan ulusal algı kalıplarını mesleki pratiklere taşımış, diğer yandan da bu algı kalıplarını dolayımlyarak yeniden üretmiştir. Gazeteci, içinde yetiştiği ulusal değerlerden bağımsız değildir ve bu ulusal değerler Sovyet sisteminin ideolojik tekbiçimliliği oluşturma çabalarına rağmen önemini yitirmemiştir. Milliyetçilik, Sovyet sisteminde de sürdürülebilir kültürel, geleneksel değerlerden yararlanarak süreci niteleyen temel söylem olabilmıştır.

Ulusal bağımsızlığın ilanının ardından milliyetçi söylem yine varlığını korumuş ve gazetecilik pratiklerinde belirleyici rol oynamıştır.

⁶ Furman, a.g.e.

Gazeteciler ulusal bağımsızlık mücadelesinde olduğu gibi bağımsızlık sonrası dönemde de ulusal algı kalıpları üreten/yeniden üreten, ulusal kimliğin oluşumu, dolayısıyla ulusal bilincin geliştirilmesi misyonuyla bütünleşmiş bir mesleki kimliğe bürünmüştür. Dolayısıyla, bu tarihsel gerçek, ulusal bağımsızlık düşüncesinin çekirdeği olarak medya yapılanmalarını ve gazetecilik pratiklerini belirleyebilmiştir.

Gazetecilerin Kimliği

Sovyet sistemi içerisinde gazeteciler, genç nüfus arasında "komünist halkı terbiye etmekte, onların estetik zevkinin ve ideolojinin oluşmasında, yüksek maneviyatlı şahıslar yetiştirmede" partinin yakın yardımcısı olarak görülmekteydi. 1956 yılında TASS haber ajansının yönetmeni Polyanov'un söylediği gibi, haberler gerçekler aracılığıyla huzursuzluk yaratıyordu ve bu nedenle haberlerin didaktik ve öğretici olmaları gerekiyordu.⁷ Bunun gereği olarak gazeteciler parti/devlet icraatlarına paralel şekilde faaliyet göstererek Sovyetler Birliği'nin bölünmez bütünlüğüne, parti politikalarının doğruluğuna güven yaratmaya çalışmıştı. Bu yapı içerisinde gazeteciler de birer parti çalışanı olarak tasarlanmıştı. Dahası, gazetecilerin parti yönetimini ve üyelerini, kurum ve kuruluşları eleştirmesi parti komitelerinin iznine bağlanmıştı. Parti-medya ilişkisinin temelleri göz önüne alındığında gazetecilerin de partinin onlardan ne tür faaliyet beklediklerini bilmeleri gerekirdi ve bu gereksinim gazetecilik eğitimi veren okullarda, Sovyet Gazeteciler Birliği'nin düzenlediği ve katılımın zorunlu olduğu seminer ve kurslarla karşılanıyordu. Gazetecilerin bu anlamda temel görevi "Yeni Sovyet İnsanı"nı yaratmaktı.⁸

Gazetecileri ister liberal kuramlar gibi gerçeği aktaran isterse de gerçeği kuran bir meslek grubu olarak tanımlayalım, 80'li yılların sonundan itibaren başlayan dönüşüm süreci Azerbaycan'da yeni bir gazeteci kitlesini ortaya çıkarmıştır. Bu yeniliğin gerisinde ise, ulusal bağımsızlık mücadelesinin düşünsel temelleri ve bu mücadelenin temel söylemini içselleştirmiş entelijensiyanın gazetecilik pratiklerinin birer uygulayıcısı olma çabaları yatmaktadır. Söz konusu dönüşüm, aynı zamanda KP yönetimi ve denetimindeki ayrıcalıklı gazeteci kimliğini değiştirme çabalarının izini taşımıştır, ama bu çabalar Aliyev'in iktidara gelmesi ve resmi medyada iş fırsatı yakalayan gazetecilerin Sovyet döneminden miras kalan alışkanlıklarını sürdürmesiyle

⁷ Walker, a.g.e., s.166.

⁸ Remington, T.F., *The Truth of Authority*, University of Pittsburg Press, Pennsylvania, 1998, s.166.

sonuçsuz kalmıştır. Öte yandan, ulusal bağımsızlık mücadelesi içerisinde yetişen yeni gazeteciler de, her ne kadar iktidar tarafından kollanan gazeteciler kadar ayrıcalıklara sahip olmasa da, her biri siyasal iktidar mücadelesinde belirleyici role sahip, bu rolü bir siyasal kimlikle kitle iletişim sürecinde sürdüren bir meslek grubu olarak ortaya çıkmıştır.

Bununla birlikte, gazetecilerin iktidar mücadelesinin bir tarafı olarak konumlanması ve bunun yol açtığı sorunlar, sadece gazetecilerin niyetleri olarak ele alınmamalı, dolayısıyla mesleki pratikler toplumsal, siyasal, kültürel ve ekonomik yapıdan ayrı tutulmamalıdır. Sovyetler Birliği'nin çözülmesi sürecinde ulusal bağımsızlık mücadelesi içerisinde bir ulusun ve milliyetçi/özgürlükçü söylemin yeniden doğuşu/üretimi sürecine yön veren, onu şekillendiren güç, geniş kitlelerin desteğini de kazanan bilgili ve karizmatik entelijensiya olmuştur. Azerbaycan'da dönüşüm yıllarının siyasal mücadelesinin merkezine yerleşen bağımsızlıkçı/özgürlükçü söylem, gözlemlenebilir, ortak ve paylaşılan bir kültür ile güçlü entelijensiyanın ulusal bilinci geliştirme iradesinin bulunduğu noktada halkla entelijensiyanın "kendilerine bazı karşılıklı haklar ve ödevler tanımlarının birlikteliği"⁹ olarak ortaya çıkmıştır. Bağımsızlık mücadelesiyle şekillenen ve gittikçe çoğalan gazeteler, bu süreçte ulusal entelijensiya öncülüğünde ve entelijensiyanın doğrudan gazetecilik pratiklerinin merkezine yerleşmesiyle, başka bir deyişle profesyonel iletişimci konumuna yükselmesiyle hayat bulabilmiştir.

Entelijensiya kavramı Sovyet sisteminde 1950'li yıllara kadar kültür kavramıyla ilişkilendirilirdi. Buna göre kültür kavramı edebiyat, sanat ve bilim dallarını kapsıyordu ve entelijensiya kavramı bu dallarda uzmanlaşmış kişilere tekabül ederdi. Stalin sonrası dönemde ise entelijensiya kavramı elit kavramının eşanlamlısı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bağımsızlık mücadelesi içerisinde sahneye çıkan ulusal entelijensiyanın önemli bir bölümü bugün siyasal partilerin lider kadrolarında bulunmaktadır. Aynı zamanda söz konusu entelijensiya 1980'li yılların sonundan başlayarak üniversite kadrolarından akademi çalışanlarına kadar geniş bir yelpazede eğitilmiş ve milliyetçi kimlikle sahneye çıkmıştır. Bu insanların ulusal bağımsızlık mücadelesi apartmanlardan, üniversite amfilerinden, kahvehanelerden (çayhana) başlayarak Bakü meydanlarına kadar taşımıştı ve medya bu gelişmenin önemli bir parçası olmuştur. Burada bizi ilgilendiren olgu, söz konusu entelijensiyanın siyasal parti ve örgüt yöneticilerine dönüşmesinden çok, mücadelenin başından beri gazetecilik pratiklerinin içinde profesyonel

⁹ Leca, J., *Uluslar ve Milliyetçilik*, Metis, İstanbul, 1998, s.13.

iletifimci olarak konumlanifsidir. Bu nedenle s3z konusu g3çleri birer entelijensiya veya elit olarak g3rmekten çok, Ahmetli'nin deyimiyle "siyasetçi gazeteci" olarak tanımlamak daha doğru olacaktır.¹⁰ "Siyasetçi gazeteci", sadece gazetecilik pratiklerindeki g3/iktidar mücadelesine işaret etmekle kalmıyor, aynı zamanda bağımsızlık mücadelesinden g3nmze kadar uzanan siyasal 3rgtlenmelerde medyaya yüklenen rolü de büyük 3lde niteliyor. Medyayla g3/iktidar odakları arasındaki bu ilişki, medyada profesyonel iletifimci konumuna yükselmiş "siyasetçi gazeteci"/entelijensiya ile parti y3netimlerine yükselmiş siyasal elit/entelijensiya arasındaki ortak geçmişten beslenerek farklı bir g3rnme bürünmektedir. Bu g3rnmn adını koymak için her halde medya-siyaset ilişkisine bakmak gerekecektir.

MEDYANIN SİYASETİ, SİYASETİN MEDYASI

Medyanın siyasallaşması sürecinin temel 3zelliği ulusal bağımsızlık mücadelesiyle başlamif olmasidir. Bu mücadele Sovyet sistemine tepki g3steren, siyasal sistemin değişimini amaçlayan, ulusal değerlere sahip çıkan gazetecileri sahneye ıkarılmifftır. Bu gazeteciler aslında entelijensiya k3kenli olup gazeteci kimliklerinin 3tesinde birer siyasal 3zne olarak mücadelede etkin rol oynamifftır ve bu nedenle "siyasetçi gazeteci" kavramı tam da bu noktada medyanın ve gazetecilerin siyasallaşması sürecini açıklayan bir kavram olabilmektedir. Bu kavram, 3zellikle d3nşm süreci yıllarına ışık tutsa da, AHC ve Aliyev iktidarı d3neminde de ulusal bağımsızlık mücadelesinin düşünsel temellerinin sürdürülmesi çerçevesinde varlığını korumuştur. AHC iktidarı d3neminde bir bakıma iktidara gelen ülke medyası, Aliyev d3neminde resmi medya dışında muhalif cephe konumlanılmifftır. Bu gelişme, bir yandan reddedilen Sovyet sistemiyle 3zdeşleşen Aliyev ismine tepki niteliğinde olmuştur, diğer yandan Aliyev iktidarına karşı çıkan siyasal g3 odaklarının kontrolünde yaşanılmifftır. Aynı zamanda Aliyev iktidarının medyaya karşı uyguladığı baskı uygulamaları, gazeteciler arasındaki siyasallaşma eğiliminin pekişmesinde belirleyici rol oynamifftır.

Medyayı kontrol altında tutma çabaları resmi politikanın bir parçası olurken siyasal alanda varlığını koruma ve sürdürme çabaları da muhalif g3 odaklarının medyaya olan ilęisini artırmifftır. Muhalif cephe ulusal bağımsızlık mücadelesinin 3nc g3lerinden oluşmuş ve 80'li yılların sonlarına doğru yaşanan gelişmelerin medyaya yansımaları

¹⁰ Ahmetli, N., *Biz S3z Setik*, Gençlik, Bakü, 1997, s. 174.

.....
: **Genel dönüşüm sürecinin**
: **siyasal dinamiklere**
: **yansıyan biçimi**
: **bu dinamiklerin**
: **merkezinde duran**
: **gazetecileri ve**
: **dolayısıyla,**
: **kitle iletişim sürecinin**
: **temel eğilimlerini**
: **belirlemiştir.**
.....

geçiş sürecinde devam etmiştir. Başka bir deyişle, Sovyet sistemine tepki olarak ulusal bağımsızlık mücadelesi, geçiş sürecinde, Aliyev yönetimine karşı bir iktidar mücadelesine dönüşmüştür ve her iki mücadele de medya ve gazetecinin rolü merkezi rol oynamıştır. Bu, resmi sansürün kaldırıldığı 1998 yılına kadar birçok örnekte parti yayın organı olarak medya düzenlemelerinde kendini gösterirken daha sonra farklı siyasal güç odaklarının, siyasal partilerin, parti içi hiziplerin medyayla kurduğu doğrudan ilişkilerde izini sürdürmüştür. Bu süreç içerisinde gazetecilerin rolü, siyasal mücadelenin ayrılmaz bir parçası olarak düşünülmüştür. Böyle bir eğilimi güçlendiren ana etken ise, ulusal bağımsızlık mücadelesinden başlayarak süregelen ve iktidar mücadelesinin temel söylemi olan demokrasi tartışmaları olmuştur. Bir sonraki bölümde göreceğimiz gibi, siyasallaşmış medya ve gazeteci de bu tartışmaların merkezinde yer almaktadır.

Sovyet sisteminin kamusal iletişimi yönetip denetleme yetkisi ve bu açıdan KP'ye tek hakim güç olarak atfedilen rol geçiş sürecinde farklı siyasal güç odaklarınca üstlenilmiştir. Ulusal bağımsızlık talepleriyle yürütülen mücadelede aktif rol alan gazeteciler, bağımsızlık döneminde siyasal güç/iktidar mücadelesinin merkezinde yer almıştır. Genel dönüşüm sürecinin siyasal dinamiklere yansıyan biçimi bu dinamiklerin merkezinde duran gazetecileri ve dolayısıyla, kitle iletişim sürecinin temel eğilimlerini belirlemiştir. Bu durum, bizi gazeteci-iktidar ilişkilerini daha geniş çerçevede tartışmaya götürür.

Toplumun tüm özgürlükçü kesimlerini kendi çatısı altında birleştirebilen ve toplumsal dayanışmanın diğer Sovyet bölgelerinde görülmemiş örneğini sergileyen AHC, ulusal bağımsızlık mücadelesi sırasında ve iktidarda olduğu 1992-1993 yıllarında olduğu gibi, 1993 yılında iktidara gelen Aliyev döneminde de siyasal iktidar mücadelesinin merkezinde duran bir güç olmuştur. AHC'nin 24 Aralık 1989'da kendi yayın organı olarak "Azadlıq" gazetesini çıkarması ise dönemin gergin koşullarında KP egemenliğindeki medyaya alternatif olarak ciddi bir başlangıcı oluşturmaktadır. "Azadlıq"ın yayın hayatına başlamasının ardından AHC içerisindeki çeşitli fraksiyonlar da medyaya olan ilgilerini böyle bir girişimle sonuçlandırmışlardır.

Aynı zamanda, daha sonra ülke siyasal hayatında sahneye çıkan ve günümüzde muhalefeti temsil eden siyasal partilerin önemli çoğunluğu da bu örgüt içinden çıkmıştır. AHC içerisinde yaşanan bölünmeler sonucu yeni kurulan her siyasal parti kendi yayın organını çıkarmıştır. 90'lı yılların son çeyreğine yaklaşıldığında, özellikle resmi sansürün kaldırıldığı 1998 yılından sonra, gazeteler, birer parti yayın organı olmaktan çıkmasına rağmen, söz konusu parti ve parti içindeki daha dar gruplar medyada etkili konumlarını sürdürmüştür.

AHC iktidara geldiğinde onunla bütünleşen, onun içinde doğan ve gelişen medya da bir anlamda iktidara geldi. Böylesine bir yelpaze, geçiş süreci reformlarının başlayabileceğine işaret eden göstergeydi. Geçiş süreci reformları kapsamında, AHC'nin muhalefetsiz bir iktidar olamayacağı kısa bir süre sonra anlaşıldı. Bunu ilk fark eden ise Azerbaycan medyasının kendisi oldu. Medyanın sorgulamacı ve eleştirel tavrının kökeni, büyük ölçüde dönüşüm yıllarında medyanın verdiği meydan sınavına kadar uzanmaktadır. Gazetecilerin kendilerini "mefkure insan" olarak tanımlamaları ve ülke çıkarlarının savunucusu olarak konumlandırımları, AHC iktidarı döneminde onları sorgulayan tarafa itmiştir. Bununla birlikte, AHC iktidarı döneminde medyanın hem söylemsel olarak hem de temel amaç ve hedefler açısından iktidara yakın bir kurum haline geldiği söylenebilir. En azından AHC'yi iktidara getiren "mefkure"yle birer "mefkure insanı" olarak gazeteciler arasında yakın ilişki söz konusuydu. Geçiş sürecinin Aliyev'in iktidara gelmesiyle başlayan ikinci evresinde ise siyasal ve ekonomik reformların mecrası değişmiştir. Ulusal bağımsızlık mücadelesi içerisinde aktif rol alan gazete ve gazeteciler, bu mücadeleyi örgütleyen AHC'nin iktidara gelmesiyle birlikte iktidar yanlısı, ama kimi zaman onu sert bir şekilde eleştirebilen bir konuma yerleşmiştir. Ama, 1993 yılında AHC iktidarına yapılan darbe sonrasında ülkenin siyasal olarak yaşadığı değişim ve bu değişimin temel özelliklerinden biri olarak sert baskı politikaları, gazetecileri muhalefete sürükleyen etken oldu. Kuşkusuz burada resmi medyada çalışan gazetecileri de bir istisna olarak değerlendirmek gerekecektir. AHC iktidarı döneminde resmi medya çalışanları, Aliyev'in iktidara getirilmesinin ardından çeşitli nedenlerle görevlerinden ayrılmak ve muhalefet basınına geçmek zorunda kalmıştır ve bunun yerine iktidar basını kadroları yeniden oluşturulmuştur. Dolayısıyla, şimdi üzerinde durulacağı gibi, ulusal bağımsızlık mücadelesiyle sahneye çıkan gazetecilerin, Aliyev iktidarı sırasında muhalefete sürüklenmesi bir tercih olarak dikkat çekmektedir.

Geçiş sürecinin ikinci ve en uzun evresi olarak Aliyev'in iktidarda olduğu dönem gazetecilerin ve genel olarak Azerbaycan basınının muhalefete itildiği bir dönem olarak önem kazanmaktadır. Yine burada

az önce vurgulandığı gibi, resmi yayın organları değerlendirme dışında tutulmaktadır. Çünkü, bir önceki iktidarın yayın organları çalışanları, Aliyev'in iktidarıyla birlikte muhalefet basınında faaliyetlerine devam etmiştir. Bu durum, gazeteci-iktidar ilişkilerini açıklayıcı niteliktedir. AHC'den Aliyev'e doğru yaşanan iktidar değişimi, gazetecilerin bir yandan iktidar ilişkilerini yeniden gözden geçirmelerine öte yandan mesleki sorgulamaya gitmelerine tanık olmuştur. Başka deyişle, gazeteciler bu dönemde iktidarı eleştirmenin ve muhalefet olmanın bedelini çeşitli otorite baskılarıyla ödemiştir.

Aliyev'le başlayan yeni yönetim tarzı, ülke gazetecilerinin siyasal kaygılarını artıran, onları Sovyet totalitarizminin geri dönüşü endişesine götüren, bu nedenlerle, gazetecileri muhalefet cephesi içerisinde siyasallaştıran bir mekanizma olarak işlev görmüştür. Bu durum, sadece doğrudan siyasal partiler tarafından çıkarılan yayın organları için değil, bağımsız kişilerce yönetilen basın kuruluşları için de geçerli olmuştur.

Dolayısıyla, gazetecilerin iktidar algılayışının temelinde yatan belirleyici unsur, yaşanmış eski sistemin olumsuz yönlerine ilişkin kaygılar ve siyasal muhalefet kimlikleriyle yakından bağlantılı demokrasi inancı olarak öne çıkmaktadır. Bu tür bir yaklaşımla bakınca, gazeteciler iktidarın meşruluğuna itiraz eden ve bu nedenle de iktidar politikalarını hukuk dışı olmakla suçlayan bir kesimi oluşturmuştur. Geçiş sürecinin ikinci ve devam eden aşamasında Aliyev ve onun kurmaylarıyla gelen yönetim biçimi, sistemin eski canlılığını koruması kanaatine bir tür kanıt olarak dikkati çekiyorsa, aynı şekilde Sovyet dönemine özgü basın da parti yönetimi geleneği de bu kanaati güçlendiren bir olgu olarak kendini gösteriyor. Azerbaycan basını, ulusal bağımsızlık mücadelesi içinde alternatif siyasallaşma sürecinin nihai bir sonucu olarak doğmuştur. Bu süreç içerisinde, eski sistemi tamamen reddeden toplumsal güçlerden biri olarak gazeteciler yine eski sisteme özgü bir geleneğin -basında parti yönetiminin- ama bu sefer farklı amaç ve ideolojik kimlikle sürüp gitmesine izin vermiştir. Lange'nin altını çizdiği gibi son on yılda basının rolü siyasal partilerin eşzamanlı büyümesiyle artmış ve Sovyet geleneğinden farklı olarak siyasal hayatın çeşitliliğine yol açmıştır.¹¹ Ama bu çeşitlilik ideolojik olmaktan çok farklı hizip çıkarları bağlamında kendini göstermiştir. Mevcut siyasal partiler, kesin ölçülere dayanılarak sınıflandırlamayacak kadar karmaşık kişisel çıkarlarla örülmüştür. Bunun yanı sıra bu çıkar ağlarının üzerine kurulu belirli siyasal, ideolojik söylemler de yok değildir. Gazeteciler de söz konusu

¹¹ Lange, a.g.e.

hiziplere dayalı ağlar içerisinde fakat siyasal söylemin temsilcileri olarak faaliyet gösterirler. Aynı zamanda, önde giden bütün gazetelerin editörlüklerini "nomenklatura" listesine dahil eden Sovyet sisteminde olduğu gibi birçok gazeteci siyasal partilerin hiyerarşik basamaklarında belirli görev ve yükümlülüklerle donatılmıştır.¹² Sovyet döneminde de, örneğin "Komünist" gazetesinin (Rusya'da "Pravda'nın) yayın yönetmeni her zaman KP Merkezi Komitesi'nin bir üyesi olmuştur. Aynı zamanda 2000 yılına kadar yoğun bir şekilde gazeteler birer parti organı olarak faaliyetlerini sürdürmüştür.

Dolayısıyla, birkaç yıl geriye dönüp bakıldığında, başka bir deyişle ulusal özgürlükçü mücadelenin ve bu mücadelenin temel aktörleri olarak siyasal partilerin ve basının gelişim sürecine dikkat edildiğinde, partilerin gazetelerine kavuşmasıyla gazetelerin partileşmesinin beraber geliştiği görülmektedir. N. Ahmetli'nin 80'lerin sonu, 90'ların başında Azerbaycan'da yaşanan değişim sürecinin yeni düşünme tarzına sahip "siyasetçi gazeteci"leri ve siyasal gazetecilik geleneğini ortaya çıkardığı yönündeki görüşü de bir anlamda medyanın yeni tarzda partileşmesinin başlangıcına işaret eder. 1989 yılı 24 Aralık tarihinden itibaren yayınını sürdüren ve bu süre içerisinde söz sahibi olma avantajını korumayı başaran "Azadlıg" gazetesi de, daha sonra partileşecek olan AHC'nin yayın organı olarak faaliyete başlamıştı.

Basında partileşme süreci sadece siyasal partilerin doğrudan kendi yayın organlarını çıkarması şeklinde gelişmemiştir, aynı zamanda bağımsız olduklarını künyelerine de kaydeden kısmen çekimser gazeteler bile bazı partilere yakınlıklarıyla bilinmektedir. Bu süreç, hem iktidar hem muhalefet cephesinde benzer metodlarla fakat farklı amaç ve söylemlerle uygulanmaktadır.

Medya ve Hizipleşme

Siyasal partiler ve onların temsilcileriyle kimi zaman özdeşleşmiş ilişkilerin sonuçlarından biri olarak gazeteciler, hizipçilik ve bölgecilik temelinde kurulan dayanışma veya uzlaşım içine girmiştir. Bu eğilim, sadece doğrudan gazeteciler arasında değil, aynı zamanda diğer siyasal oluşumlar içinde de gözlenmektedir. Schopflin, belirli hizip kimliği çevresinde güç biriktirme geleneğine ilişkin olarak eski Sovyet toplumlarında, siyasetin hem kişileştirilmiş hem de komplocu olduğuna dair öteki toplumlara kıyasla çok daha büyük bir eğilim saptandığını aktarır.¹³

¹² Sabiroğlu, H., "Postsensura Problemleri", *Azadlıg gazetesi*, 6 Ağustos, 1999, Bakü.

¹³ Schopflin, G., "Culture and Identity in Post-Communist Europe", *Developments in East European Politics*, ed. S.White et.al., Macmillan pub., London, 1993, s. 32.

Sovyet sisteminin toprağa dayalı bölümlenme stratejisinden Aliyev'in 70'li yıllardan başlayarak kurduğu kişisel iktidar ağına kadar geniş bir yelpaze içerisinde bir hizipleşme geleneği söz konusudur ve bu gelenek, bağımsızlık sonrası dönemde siyasal alanda izini sürdürmektedir. Siyasallaşmış gazetecilik, doğrudan bu hizipleşme içerisinde yaygınlaşmış ve aynı zamanda bu siyasal eğilimin bir parçası olabilmektedir.

1969 yılında Azerbaycan KP'nin Birinci Sekreteri olarak sahneye çıkan Aliyev, daha önce değindiğimiz gibi, Sovyet döneminde kurduğu siyasal ağın temel mantığını bağımsızlık döneminde de sürdürebilmiştir. Herşeyden önce siyasal sistemin temeli Aliyev'in çevresinde kurulmuştur. Bu çevre Cumhurbaşkanı'nın kendi akraba ve yakınlarından oluşmaktadır. Aliyev kendi yandaşlarını ülkenin başından sonuna kadar tüm kurumlara yerleştirmiş, bölgesel yönetimlerde sadık kolorduları yaratmayı başarmıştır. Siyasal öznelerin her birinin kendi aralarında küçük hizipler oluşturması, kendilerini demokratik muhalefet olarak gören siyasal parti ve örgütler içinde de görülmektedir.¹⁴

Siyasal güç odakları içerisinde entelijensiyayı kapsayan hizipleşme eğilimi basındaki güç-iktidar örüntülerini de etkilemiştir. KP içerisinde 70'li yıllardan başlayarak kendi iktidar ağını kurmuş olan Aliyev, hizipçi bir yönetim anlayışını bağımsızlık döneminde de başarıyla sürdürebilmiştir. Bu bizi, hizipçilik geleneğinin kökenini nomenklatura sisteminde aramaya götürmektedir. Nomenklatura sistemi temelde bütün önemli görevlere sadece partide değil, aynı zamanda polis örgütünde, orduda, hatta eğitim ve sağlık kurumlarında parti yönetimi tarafından atama yapılması anlamına geliyordu. Nomenklatura sistemi ile gelen yükselme, hizipçi geleneksel oportünizm içerisinde yürümekteydi. Aliyev'in kendi siyasal ağıyla birlikte yükselişi, bu nomenklatura sisteminin doğal bir sonucuydu. Dolayısıyla, Sovyet sisteminde siyasal ağlar her zaman (özellikle bölgesel) hiziplere dayanmıştır, ama bununla birlikte, bu ağlar cemaatçi bir nitelik de taşıyabiliyordu.

Sovyet sisteminin en önemli etkisi her insan grubunun sistematik olarak toprak temelinde bölgeselleştirilmesiydi. Toplumsal varlık bir kolektife aidiyet temelinde inşa edilmiş ve bireyi bir grupta (örneğin bunlardan biri, en küçük üretici birlik olan "kolhoz"lardı) özdeşleşmeye zorlamıştır. Siyasal ağlar bölgeci hiziplere -"kolhoz"dan bölge Sovyetine, oradan başkente göçmüş olanlar arasındaki hiziplere dayanıyordu. Bu tür bir hizipleşme üzerine kurulu iktidar mücadeleleri, Roy'un belirttiği gibi, tabandaki grupların bütünlüğünü güçlendirmenin yanı sıra, zorun-

¹⁴ Haziyev, B., "Bütövləşmə Problemi", *Azadlıq gazetesi*, 4-5 Şubat, 2000, Bakü.

lu olarak iktidarın, resmi ideolojinin süzgecinden geçen bir siyasi seçkinler sınıfını doğurmuştur.

Bu seçkinler hayli tekdüze bir profesyonel eğitim (mühendislik) alırlar, partiye girerler, biçimsel bir Ruslaştırmaya tabi tutulurlar, oyunun kurallarını (bir ideolojik koda bağlılık) kabul eder hatta içselleştirirler. Ama hedef SSCB düzeyinde faaliyet göstermek değildir, zaten bu düzey onlara kapalıdır. Bu durumda kırsal bölgelerdeki küçük memurlar otomatik olarak, dayanışma grupları ile gerçekte çok uzakta yer alan, sübvansiyon ve enerji tahsisatı elde edebilmek için yalvarılması gereken bir devlet arasında aracı konumuna yerleşirler.¹⁵

Sovyet sisteminden miras kalan bu hizipleşme geleneği Aliyev'in mevcut iktidarının sağlam temellerini açıklayan unsurlardan biri olarak görülebilir. Ama ne var ki bu hizipçilik geleneği sadece resmi yönetim içerisinde değil, muhalif güç odakları arasında da bölgecilik ya da kişisel ilişkiler ağı çerçevesinde sürmektedir. Hizipleşme eğilimi, muhalif güç odakları içinde yaygınlaşırken bunun iç uzantıları basında da kendini hissettirmektedir. Basında yönetim veya denetim ya da etki, sadece bir siyasi partide değil aynı zamanda o parti içerisindeki çekirdek hizipte de yoğunlaşmıştır. Söz konusu hizipler parti içi ve muhalefet içi mücadelede bir basın stratejisiyle sahne almıştır. Başka deyişle, hizipler arasındaki mücadele, yönlendirilebilen veya kontrol edilebilen basın üzerinde ve onun aracılığıyla yürütülmüştür. Bunun ötesinde, gazetecilerin kendisi bile bu hizipler içerisinde etkin rol oynayabilmektedir.¹⁶

Medyaya "Sopa" Politikası

Medyanın siyasallaşması veya ulusal bağımsızlık mücadelesinden miras kalan siyasi kimliğin cazibesi bir yana, Azerbaycan'da gazeteci olmanın bedeli de ağır ödenmiştir. 2000 yılına gelindiğinde dört tür resmi güç odağı medya üzerindeki baskı faaliyetlerini sürdürmüştür: Cumhurbaşkanı ve Yerel Yönetim Organları (Local Executive Powers); Milli Meclis, Basın ve Enformasyon Bakanlığı ve son olarak Adalet Bakanlığı. Bir diğer güç odağı ise 1998 Ağustos ayına kadar devam eden ve basında askeri ve siyasi sansürü gerçekleştiren Devlet Sırlarını Koruma Baş İdaresi veya bir başka adıyla "Glavlit" olmuştur.

Yasal düzenlemeler de ileride üzerinde durulacağı gibi basın üzerinde süre giden baskının temel öğelerinden biri olarak önem

¹⁵ Roy, O., *Yeni Orta Asya ya da Ulusların İmal Edilişi*, Metis Yay. 2000, s.13.

¹⁶ Sabiroğlu, a.g.e.

kazanmaktadır. 1993 tarihli Basın Kanunu ve 1995 yılında kabul edilen Anayasanın, basına karşı her tür engeli yasaklayarak basın özgürlüğünü güvence altına almasına rağmen basın kuruluşları, 1993-1997 yılları arasında üç defa beyanatta bulunarak resmi kayıt yaptırmak zorunda kalmıştır.¹⁷ Aynı şekilde, gazetecilere karşı şiddet ve yıpratma politikaları, hapis cezaları vb. gibi uygulamalar da H. Aliyev'in iktidarı döneminde çok revaçta bir baskı yöntemi olarak devam etmiştir. Ama bu baskı teknikleri arasında özellikle sansür gazeteci-iktidar ilişkilerini doğrudan etkileyebilmiştir.

1993 yılından başlayarak devam eden zincirleme baskı politikalarının arkasında yatan temel mantık, basının ve gazetecilerin mesleki kimliklerinin ötesinde muhalif siyasal kimliği olmuştur. Kuşku götürmeyecek bir gerçektir ki, ulusal bağımsızlığın ilan edilmesinden sonra girilen süreçte basın, Sovyet dönemine kıyasla bir serbestlik ortamına girmiştir. Aynı zamanda hem resmi sansürün geçerli olduğu 1998 yılına kadar hem de sansür yasasının yürürlükten kaldırıldığı dönemde medyaya hükümet müdahalesini gösteren sayısız örnek mevcuttur. Geçiş sürecinde iktidar, Holmes'in deyimiyle "medya avlamaya" devam etmiştir.¹⁸ Bunun yanı sıra, geçiş sürecindeki egemen basın muhalif güçlerin, siyasal parti, örgüt ve grupların yönetimi veya denetimi altında olmuştur.

Dolayısıyla, gazetecilerin iktidar algılayışının temelinde yatan belirleyici unsur, yaşanmış eski sistemin olumsuz yönlerine ilişkin kaygılar ve siyasal muhalefet kimlikleriyle yakından bağlantılı demokrasi inancı olarak öne çıkmaktadır. Bu tür bir yaklaşımla bakınca, gazeteciler iktidarın meşruluğuna itiraz eden ve bu nedenle de iktidar politikalarını hukuk dışı olmakla suçlayan bir kesimi oluşturmuştur. Bu tür bir yayın politikası ise siyasal mekanizmaların harekete geçmesine, hukuki veya hukuk dışı uygulamaların artmasına neden olmuştur.

Sansürün Dayanılmaz Cazibesi

Sovyet sistemi içerisinde sansür olgusunun, Stalin'in ölümünden Gorbaçov'un getirdiği düzenlemelere kadar giderek belirli noktalarda zayıfladığı söylenebilir. Ama bu sansür, Sovyet basınının kendi yapısı ve şekli içerisinde düşünüldüğünde uygun bir çerçevede ele alınabilir. SSCB'de sansürün özü, sistemin doğası gereği yeğlenmiş bir dünya görüşünün mesleki pratiklerde yol açtığı sonuçlarda yatar. Başka bir

¹⁷ Tengiz, "Keçid Merhelesinde Olan Ölkeler", *Kanun*, 30-31, 1997, Bakü, s. 25.

¹⁸ Holmes, a.g.e., s.541.

deyişle, gazeteciler sistem tarafından öngörölmüş bir bakış açısı yönünde eğitiliyordu. Sansür uygulayıcı kurum olarak "Glavlit", kontrol mekanizmasının gayri-resmi olarak gazeteciler arasında mevcut olması nedeniyle pratikte bir fazlalıktı.¹⁹ Glasnost ilerledikçe tabu konuların azalması, basındaki dönüşümün ilk belirtisi olarak düşünölebilir. Aynı zamanda ulusal bağımsızlığın ilanından sonra resmi basının özerkleşmesi ve muhalefet basınına tanınan serbestlik bu dönüşümü daha da pekiştirmiştir. 21 Temmuz 1992'de kabul edilmiş ilk Basın Kanunu sansürü yasaklamaktaydı. Yasanın sansürü yasaklayan 3. maddesi, 1993 yılında cumhurbaşkanı tarafından alınan "Geçici Askeri Sansür Hakkında" kararla geçici olarak durduruldu. Ülkede olağanüstü hal ilan edilmesiyle birlikte 2 Nisan 1993'te sansür resmileştirildi. Sansür pratikte siyasaldı ve sadece askeri konularla sınırlı değildi. Nitekim, 1996 yılında askeri sansür kaldırılarak bu yöndeki çalışmalar Cumhurbaşkanlığı'na bağılı özel daire tarafından yürütölmeye devam etti. Siyasal sansür ise Devlet Sırlarını Koruma Baş İdaresi veya bir başka adıyla "Glavlit" tarafından gerçekleştiriliyordu.

1995 yılı Kasım ayında yapılan referandum sonucunda onaylanan Anayasanın sansürü yasaklamasına rağmen, "Glavlit" in basın üzerindeki denetimi 1998 yılı Ağustos ayına kadar sürmüştür. Glavlit hem kendi binasında hem de yayınevinde örgütlenmişti. Gazetelerin, yayınlanabilmesi için her bir sayfasının özel mühür taşıması gerekmektedir. "Glavlit" in uyguladığı sansürün sonucu ise boş bırakılmış gazete sütunlarına yansımaktaydı. Yayınlanmasına izin verilmeyen haber ve makalelerin yerine başka bir yazı koymak da imkansızdı ve bazı gazeteler karikatür yerleştirerek bu zorluğu gidermeye çalışıyorlardı. Sansür, gazetecilerin günlük çalışma koşullarını da zorlaştırmış, onları gergin iş ortamına sokmuştur. Gazeteci Sabiroğlu, sansür yıllarını şöyle hatırlıyor:

"Şaka değil, sekiz sayfalık gazeteyi hem "Glavlit" in hem Cumhurbaşkanlığı Özel Biriminin hem de olağanüstü hal rejiminden sorumlu 'gorotdel' in keskin gözlerinden geçirmek gerekiyordu."²⁰

Gazetecilerin iktidara karşı cephe alması sadece sansürle değil, aynı zamanda sansürün resmen kaldırıldığı 1998 yılı Ağustos ayından sonra iktidar tarafından uygulanan diğer baskı uygulamalarıyla da yakından ilgilidir. Bu uygulamaların başında ise basın faaliyetlerini düzenleyen

¹⁹ Lange, a.g.e.

²⁰ Sabiroğlu, a.g.e.

"Kitle İletişim Araçları Hakkında Kanun" ve ülkedeki yargı sisteminin yol açtığı hukuk dışı uygulamalar geliyor.

Bağımsızlığın ilanından sonra ilk Basın Kanunu 21 Temmuz 1992'de kabul edilmiş ve daha sonra 1993 ve 1996 yıllarında yapılan değişikliklerle yasanın içeriği genişletilmiştir. 1999 yılında ise parlamentoda yeni yasa için görüşmeler başlamıştır. 11 Şubat 2000'de Cumhurbaşkanı tarafından onaylanan yeni yasanın hazırlanmasında ABD, Kanada, Rusya, Avusturya ve Türkiye gibi 20'ye yakın ülkenin deneyiminden yararlanılmıştır.

Yasaların takip ve uygulamasındaki sorunlar, mahkemelerin hep gazete ve gazetecileri suçlaması ve davaların iktidar lehine karara bağlanmasıyla sonuçlanmıştır. Mahkemelerin bu tutumu üzerine 1998 yılında 20 gazete editörü 18-28 Kasım tarihleri arasında açlık eylemi düzenlemiş, daha sonra da eylem 4 Aralık'a kadar editör yardımcılarını tarafından sürdürülmüştür. Eylem her hangi bir sonuca ulaşmamış, aynı baskı uygulamaları sonraki tarihlerde de devam etmiştir.

2000 yılında onaylanan yeni yasanın, basın aleyhine hususlar içermesi yönünde eleştirilmesine rağmen, yasal düzenlemelerin analizi gazetecilerin siyasallaşması süreci içerisinde iktidara yönelik algılamlarda belirleyici önem taşımamaktadır. Yasal hükümlerin mahkeme duruşmalarında anlam ve mahiyetini kazanmış olması ve bu sürecin çoğu zaman yasalara aykırı şekilde işlemesi, gazetecilerin muhalefet içindeki mevcut konumlarında ısrarını ve iktidara yönelik sert tepkilerini şiddetlendirmiştir. Dolayısıyla, basının gelişimi için gerekli yasal ve anayasal çerçevenin oluşturulması yönünde çalışmaların sürdürülmesine rağmen, uygulamada bu yasaların ihlali anlamına gelecek şekilde basın aleyhine bir kargaşa ortamı doğmuştur:

"Azerbaycan basını anayasal haklarını koruyamıyor. Bunun için herhangi bir mekanizma da mevcut değildir. Tek kurtuluş yolu mahkemeye başvurmak olarak düşünülebilirse, o da iktidarın, bürokratların çıkarlarına hizmet ediyor. Yargının da anayasal özgürlüğe sahip olmasına rağmen."²¹

Böyle bir ortamda iktidar, gazete ve gazetecilere karşı farklı baskı yöntemlerini denemekte zorlanmamıştır. Gazeteciler bu baskı yöntemlerinden en çok üçü üzerinde durmaktadırlar: Yapay kağıt kıtlığı, gazeteleri kapatma ve para cezaları ve doğrudan gazetecilere karşı şid-

²¹ Eliyev, Ş.X., " Kütlevi İnfomasiya vasitelerinin Rolu ve Ehemiyeti", *Mass ve Media İntellektual Mülkiyyet*, Kanun, 1998, Bakü, s.24.

det uygulamaları. Düzenli kağıt sağlanmasında iktidar tarafından yaratılan sıkıntılar, gazetelerin düzenli olarak yayınlanmasını engellemekle kalmamış, onları kendiliğinden kapanmak zorunda bırakmıştır. Kağıt kıtlığı, sadece ekonomik koşulların ağırlaştığı 1994 yılında değil, 2000 yılında da sürmüştür. Bu sıkıntı günlük mesleki pratiklerde ve dolayısıyla gazetecilerin basının işleyiş sürecine ilişkin değerlendirmelerinde kendini belli etmektedir. Mesleki çalışmaların geleceğine ilişkin belirsizliğin günlük pratiklerde yoğun olarak hissedildiğini vurgulayan gazeteciler, bu durumun iktidarın istedikleriyle uyumlu olduğu yönünde görüş birliği içerisinde dirler.

Kağıt sıkıntısını bir şekilde aşmayı başarabilen gazeteler ise, para cezaları ve mahkemelerden kolaylıkla çıkarılan kapatma kararlarıyla zayıf düşürülmeye çalışılmaktadır. Bu tür cezalandırma stratejisi yeni yasayla da hukuki zemine kavuşmuş durumdadır. Kitle İletişim Araçları Hakkında Kanun'un 19. maddesine göre yayın kuruluşları, haklarında yılda üç defa soruşturma açıldığı zaman yerel yönetim organı tarafından üretim ve yayınının durdurulması talebiyle mahkemeye dava edilebilir. Azerbaycan'da mahkemelerin bağımsızlığına olan kuşkulardan dolayı bu yasa gazeteciler tarafından ciddi eleştirilerle karşılaşmıştır. 11 Şubat 2000 tarihli "Kitle İletişim Araçları Hakkında Kanun"un en çok , Basın ve Enformasyon Bakanlığı'na satışa sunulmuş yayın organını toplatma yetkisi vermesi (27.madde), yayın ve üretimin yerel yönetim organları tarafından durdurulabilmesi ve dolayısıyla kapatılabilmesi (19.madde), kurum ve kuruluşların gazetecilerin akreditelerini iptal edebilmesi (50.madde) hükümleri eleştiri odağı olmaktadır.²²

Medya ve Para

Serbest piyasa ekonomisi yönünde reform çalışmalarından söz edilirse de, hatta bunu doğrulayacak birtakım uygulama (özelleştirme gibi) mevcut olsa da, basında tam bir piyasa rekabetinden söz etmek için henüz erken olduğu söylenebilir. Basına sermaye girişi sadece 1998 yılından itibaren görülse de yine bu durum ağırlıklı olarak magazin veya bulvar gazeteleri için geçerliliğini korumaktadır. Bunların dışında kalan ve belirli siyasal çizgide faaliyet gösteren gazetelerde ise sınırlı sermaye girişi söz konusudur ve birtakım siyasal hedefler doğrultusunda finansal kaynak arayışının olduğu söylenebilir. Her ne kadar kitle iletişim süreci ekonomik ilişkilerden soyutlanamayacak olsa da,

²² Azerbaycan, 13 Şubat 2000.

siyasal kaygı ve amaçlar ticari kaygı ve amaçların bir adım önünde yer almaktadır. Bunun nedenlerinden biri gazetelerin ülke siyasetinde oynayabileceği role ilişkin beklentilerdir, bir başka nedeni ise basına yapılan yatırımın ticari karlılığına ilişkin belirsizliklerdir.

İster ulusal bağımsızlık mücadelesi sırasında isterse de bağımsızlığın ilanından sonra girilen geçiş evresinde olsun, gazetecilik, belirli siyasal amaçlar doğrultusunda kamuoyu oluşturmanın veya yandaş toplanmanın temel aracı olarak görülmüştür. Bu nedenle de kurumlaşmaya başlayan her siyasal parti, örgüt veya akım, işe kendi yayın organını çıkararak başlamaktadır. Bunun ötesinde, bu siyasal aktörler sadece iktidarı hedef alarak faaliyet göstermemekte, aynı zamanda kendi içinde de bir mücadele yürütmektedirler. Basın bu mücadele sırasında üstün bir konum edinmenin aracı olarak görülür. Basına siyasal aktörlerce duyulan ilginin yanında, basına sermaye girişini zorlaştıran ülke içi ekonomik dinamikler de basına atfedilen önem ve değere siyasal nitelik kazandırmaktadır. 1998 yılında sansür kaldırıldıktan sonra gazete sayısında yaşanan artış, basına sermaye akışının arttığına işaret eder. Ama bu durum kısa sürmüş ve 1999 yılında tirajların düşmesi, ekonomik karlılık düzeyinin beklenenin tersine çok düşük olması, birçok örnekte gazetelerin kapanmasıyla sonuçlanmıştır. Kısa bir süre içinde yaşanan bu deneyim ve basında karlılığın zayıf kalması, sermaye çevrelerinin basına yatırımını engellemektedir. İktidar tarafından uygulanan resmi baskılar, basının istikrarlı faaliyetini bozmakta, özellikle sansürün kaldırılmasından bir süre sonra yoğunlaşmaya başlayan ekonomik baskılar, ticari kar umudunu zayıflatmaktadır. Kağıt kıtlığı, para cezaları gibi iktidar tarafından gazetelerin reklam kaynaklarının kısıtlanması yoluna da gidilmektedir: "Gazeteler gelirlerini genelde reklamdan sağlar ancak cesaret edip bağımsız gazetelere reklam veren şirketleri bir elin parmaklarıyla saymak mümkündür".²³ Resmi sansür kaldırıldıktan sonra gazeteler üzerindeki otoriter iktidar uygulamaları reklam sektörünü engellemenin ve böylece gazetelerin ekonomik gelir kaynaklarını kısıtlamanın yollarını aramıştır. İktidar, çeşitli mekanizmalarla (mali denetimler, vergi işlemleri vb.) reklam veren şirketler üzerinde baskı uygulamaktadır.

İktidarın, kendi yayın organları dışındaki gazeteleri ekonomik olarak sıkıştırması yanında ülke ekonomisinin yolsuzluklarla bütünleşmiş olması da kendi başına bir engel oluşturmaktadır. Özel işletmelerin rüşvete dayalı bürokratik ilişkiler ağı içinde sıkıştırılması ticari ilişkileri zayıflatmıştır.

²³ Uğurlu, F., "Bizim Tarix" *Avropa gazetesi*, 22-28 Şubat, 2000, Bakü.

Perestroyka/glasnost dönemi, diğer SSCB ülkelerinde olduğu gibi Azerbaycanda'da genelde basın, özelde ise gazetecilik mesleğinin dönüşümünde bir açılım oluşturmuştur. Bu temel dönüşüm, daha sonraki yıllarda ulusal ayaklanmalar, bağımsızlığın ilanı ve devamında girilen geçiş süreci içerisinde süreklilik arz etmiştir. Bu genel tablo içinde, özellikle gazeteler açısından dönüşüm süreci sayısal bir artışa tanık olmuştur. Bu sayısal artışın ilk belirtisi, AHC'nin hakimiyette olduğu yıllarda başlayan siyasal canlanmayla ortaya çıkar. Daha sonraki yıllarda mevcut siyasal partilerin büyümesi, siyasal ve toplumsal örgütlenmelerin çeşitlilik kazanmasıyla birlikte, basın da, önem atfedilen bir konuma yükselmiştir.²⁴

1996 yılında Azerbaycan'da 311'i gazete, 93'ü dergi, 42'si radyo ve televizyon, 30'u haber ajansı olmak üzere toplam 476 kitle iletişim aracı faaliyet gösteriyordu. Bu rakamlar üç ay içerisinde hızlı bir artış göstermiş, böylece 1997 yılı Ocak ayında toplam kitle iletişim aracı sayısı 575'e yükselmişti. Sayısal artışın en çok yaşandığı alan ise yazılı medya, özellikle gazeteler olmuştur. Ülkede yayınlanan gazetelerin sayısı üç ay gibi kısa bir süre içerisinde 311'den 375'e yükselmiştir.

Aliyev'in iktidara gelmesinden sonra yaygın şekilde uygulanan sansür, gazetelerin sayısal artışını engellemiştir. Bu engel daha çok mevcut gazetelerin kapanması şeklinde ortaya çıkar. Dolayısıyla, sansür nedeniyle birçok gazetenin kapatılması veya kapanmak zorunda kalması, sayısal artışın ülke konjonktürüne ters olarak sergilediği devasa boyutları gizlemektedir. Böyle bir artış 1999 yılına gelindiğinde de gözlenmiştir. 344'ü gazete, 86'sı dergi, 30'u radyo-televizyon, 25'i haber ajansı olarak, 1999 yılında toplam 485 kitle iletişim aracının faaliyette olduğu gözlenmektedir. 1999 yılı içerisinde de gazeteler arasında sürekli kapanma veya kapatılma ya da yeniden yayın geleneği devam etmiştir.²⁵ (TUJO: 1999). Bunun yanı sıra mevcut medya kurumlarının sadece 200'ü çalışır durumdadır ve bunların çoğunluğunu da gazeteler oluşturmaktadır. Bu koşullar içerisinde basına duyulan temel ilgi siyasal çevrelerden gelmektedir. Bununla birlikte, gazete yayıncılığı belirli bir ekonomik sermaye de gerektirmektedir. Genellikle karşılaşılan ekonomik darboğazlar ekonomik değil, siyasal metodlarla aşılmaya çalışılmaktadır. Başka bir deyişle, Azerbaycan basını Lange'in deyimiyle "kara değil, yardıma göz dikmiş durumdadır. Kişisel yardımlar çok yaygındır ve 'zengin amcalar, birşey gerektiğinde ödeme yaparlar'.²⁶

²⁴ Tengiz, 1998, "1989-97. İllerde Azad metbuat", *Mass Media ve İntellektual Mülkiyet*, Kanun, Bakü.

²⁵ TUJO, 1999.

²⁶ Lange, a.g.e.

Bu eğilim ekonomik sorunları geçici bir süre için gidermiş olsa da gazeteciler tarafından eleştirilmekte ve devletin bir an önce basına ekonomik yardımda bulunması gerektiği yönünde istekler dile getirilmektedir. Genel olarak, gazeteciler arasında ekonomik bağımsızlığa duyarlı bir bakış açısının ağır bastığı görülmektedir. Bu nedenle, devlet bütçesinden yapılacak yardımların basını sermaye çevrelerinin denetimine girmekten koruyacağı savunulmaktadır.

Sonuç

Temel sorun, ülke medyasının ve gazetecilerin tercihiyle ilgiliymiş gibi görünüyor. Bu durumda var olan sorunların çözümünü de, profesyonel değerlerde, gazetecilik pratiklerinde aramak gerekecektir. Medyanın kendi yağıyla kavrulabilecek bir gelişkinliğe ulaşması, bu açıdan can alıcıdır. Ama işin ilginç yanı, medyanın hiçbir yerde kendi yağıyla kavrulmadığıdır. Ya da başka ifadeyle, medyaya bakış medyadan çok daha farklı siyasal ve ekonomik güç odaklarının ilgi alanına girmiştir. O zaman, global olarak, medyanın kendi kahramanını keşfetmesi gerekiyor. Yerel olarak, Azerbaycan medyasının ise, anlaşılana o ki, buna daha fazla ihtiyacı var.

Öte yandan, ülke hayatını yakından ilgilendiren tüm düzenlemelerde bitmeyen geçiş süreci reformlarındaki başarısızlık, yine "geçiş süreci" kavramıyla gerekçelendirilmektedir. Medya ise, böyle yapısal sorunlar yumağı içerisinde, en azından zihniyet olarak geçiş sürecini aşan tek kurum olmanın avantajlarından yararlanabiliyor. Sadece durduğu yer güvenilir değildir ve bu, gideceği yerin de güvenilirliğini büyük ölçüde etkilemektedir. Aynı zamanda Azerbaycan okurunu ve izleyicisini de göreve çağırmanın belki de tam zamanı. Ama, unutmayalım, okur ve izleyiciler de geçiş sürecine özgü siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel dinamikler tarafından kuşatılmış durumdadır. İşte bu nedenlerle, Azerbaycan medyasına ve özellikle gazetecilere büyük görev düşüyor. Medyanın Geçiş süreci ve ülke bağımsızlığı adına verebileceği katkıyı çoktan başarmış olduğunu ve artık kendini kurtarması gerektiğini unutmadan.